

TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ

Cilt : XIV

Sayı : 1—2

İSTANBUL HÜRRIYET MEYDANI VE YERLİ KÜTÜPHANELER

Doçent Dr. OSMAN ERSOY

Bundan önce yayınlanan bir yazımızda,¹ Ankara Hürriyet Meydanını çepeçevre saran yabancı kütüphanelerden söz açmış; okur-yazar oranının çok yüksek olduğu ve kamu yararına olan bütün hizmetlerin eksiksiz verildiği bu yerin bir halk kütüphanesi hizmetinden yoksun oluşunu ele almıştık. Bu yazımızda ise, İstanbul Hürriyet Meydanı ve çevresindeki yerli kütüphaneler üzerinde durmak ve düşüncelerimizi belirtmek istiyoruz.

Ankara'daki Hürriyet Meydanı'nı yabancı kütüphanelerin kuşatmış olmasına karşılık, İstanbul Hürriyet Meydanı tamamiyle yerli kütüphanelerle çevrilmiştir. Hattâ İstanbul Hürriyet Meydanı'na bakan o kadar çok kütüphane vardır ki, insan bu meydana rahatça *Kütüphaneler Meydanı* da diyebilir. Basma ve yazma eserlerinin zenginliği bakımından bu meydanı çevreleyen kütüphaneler, tarih boyunca, Türk kültür hayatında önemli bir boşluğu doldurmuşlardır. Çeşitli bilim dallarındaki hızlı gelişmeler ve insanoglunun başarıya ulaşabilmenin sırrını kitaplarda aramayı içinde bulduğumuz yüzyılda daha çok denemesi yüzünden, kütüphane anlayışında ve kütüphanecilik sorunlarında önemli gelişmeler olmuştur. İstanbul Hürriyet Meydanı'nı çevreleyen kütüphaneler, eskiden olduğu gibi, birer kültür yuvası niteliğini koruyabilmek için, yeni kütüphanecilik anlayışına ayak uydurmanın çabası içindedirler. Kütüphanelerin de gelişen ve değişen birer organ olduğunu kabul ettiğimize göre, İstanbul Hürriyet Meydanı'na bakan kütüphaneler üzerine yapılacak tartışma, eleştirme ve değerlendirmeleri de tabii karşılamamız gerekir. İlkın, bu meydanın içinde, ona bitişik ya da çok yakın olan kütüphanelerin kitap sayısına bir göz atalım :²

(1) Osman Ersoy : «Hürriyet Meydanı ve Yabancı Kütüphaneler,» Türk Kütüphaneciler Derneği Bükteni, XIII, 3.4 (1964).

(2) Muzaffer Gökman : İstanbul Kütüphaneleri ve Yazma Tıp Kitapları. (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1959), 19.24, s: Burada, Gökman'ın verdiği rakamlar birleştirilerek verilmiştir.

	Yazma	Basma
Atf Efendi Kütüphanesi	2585	5407
Belediye Kütüphanesi	1453	71418
Beyazıt Devlet Kütüphanesi	11254	190778
Köprülü Kütüphanesi	2613	170
Nuruosmaniye Kütüphanesi	4952	83
Ragıp Paşa Kütüphanesi	1829	510
Süleymaniye Kütüphanesi	48368	32329
İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi	21171	153998
İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Kütüphanesi		20174 ³
İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Kütüphanesi		8453 ⁴
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi		25818 ⁵
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi		85000 ⁶
İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Kütüphanesi	504	10500

Bu rakamlardan anlaşıldığına göre, Hürriyet Meydanı çevresinde 95.105 yazma ve 612.643 basma eser vardır. Çevredeki okul kütüphanelerine ve Üniversiteye bağlı başka fakülte ve seminer kütüphanelerine dair elimizde hiçbir rakam bulunmayışı⁷; aynı zamanda kullandığımız istatistiklerin 6-8 yıl öncesine ait olduğu da düşünülecek olursa, Hürriyet Meydanı çevresinde aşağı yukarı bir milyona yakın yazma ve basma eserin halkın hizmetine verilebileceği anlaşılır. Çeşitli nedenler yüzünden bu değerli kültür hazinesinin ancak dörtte biri toplumun hizmetindedir. Bu kütüphaneler arasında öyle bir iş bölümü ve sonra iş birliği yapılmalıdır ki, yazmalar bir yana, basma eserleri bir vatandaş istediği zaman evinde veya kütüphanede okuyabilsin. İş bölümü, iş birliği ve ihtisaslaşmayı önleyen sorunları sırası ile ele alıp, sonuç kısmında da düşüncelerimizi özetliyelim :

İstanbul Hürriyet Meydanı'nı çevreleyen kütüphanelerin içinde, İstanbul Üniversitesi'ne bağlı kütüphanelerin çevre kütüphaneleriyle işbirliği içinde çalışması düşünülebilirdi. Yazık ki bir iş bölümü, iş birliği ve ihtisaslaşma Üniversitenin içinde bile söz konusu değildir. En değerli müracaat ve bibliyografya eserlerini fakülte, seminer kütüphanelerinde takım takım bulabileceğimiz gibi, aynı eserlerin merkez kütüphanesinde yıllardan beri kapalı tutulması haline de şaşmamak gerekir. Merkez kütüphanesinin fakülte kütüphaneleri, fakülte kütüphanelerinin seminer kütüphaneleri üzerinde hiçbir yetkiye sahip olmaması iyi hizmet verememenin başlıca nedenini teşkil etmektedir. Bundan ötürü, bir gün yıkılacağı sakıncası ile eserlerini ödünç vermeyen Üniversite Merkez Kütüphanesinin ne fakülte kütüphaneleri ile ve ne de çevre kütüphaneleriyle işbirliğine gitmesi şimdilik düşünülemez.

(3) Türkiye Kütüphaneleri Rehberi. (Ankara : Millî Kütüphane Basım ve Ciltevi, 1957), 26-28. ss.

(4) Aynı Eser, 31. s; Aynı Eser, 29.8 'Aynı eser,

(5) Aynı Eser, 29. s.

(6) Osman Ersoy - Arthur McAnally, Report of a Survey of the Faculty of Letters, İstanbul University, (May, 1964), 3.s.

(7) Kütüphanelerimizin yıllık raporları hazırlamaları veya yayınlamaları yüzünden istatistiki ve diğer bilgilerimiz noksan kalmaktadır.

Bu meydana kapıları açılan önemli kütüphanelerden biri de Beyazıt Devlet Kütüphanesidir. Kanaatimizce, Beyazıt Genel Kütüphanesi adının Devlet Kütüphanesi olarak değiştirilmesi ve üstelik bu kütüphaneye çok ağır görevlerin yüklenmesi hatalı olmuştur. Kütüphanenin amacı şöyle saptarmıştır :⁸

«İstanbul Devlet Kütüphanesi; nazari ve tatbiki ilimlerde ve özellikle humanizma alanında halkın, resmî ve hususî kurumların her türlü araştırmalarını mümkün kılmak için Türkçe ve yabancı dillerdeki lüzumlu eserleri toplayarak umumun istifadesine sunmakla görevlidir.»

Bu amaç, ne açık ve ne de kesindir. Devlet kütüphanesi, bu amacı gerçekleştirmek için, ister istemez, Üniversite ve araştırma kütüphanelerinin, özel kütüphanelerin ve halk kütüphanelerinin görevlerini de yüklenmek zorunda kalacaktır. Ayrıca içinde 11.254 yazma eser bulunduğuna göre, bir yazma eser kütüphanesi kimliğini de taşıyacaktır. Bir kaç dakika ötede çeşitli bilim kollarında ihtisasa inen kitapların bulunduğu veya bulunması gereken üniversite kütüphaneleri varken, bu kütüphanenin «her türlü araştırmaları mümkün kılmak» gibi bir sorumluluğu, hiç de bu amaç için geliştirilmemiş koleksiyonlarla yüklenmesi çok güçtür. Kuruluşundan bu yana (27 Eylül 1882) 85 yıl hep bir halk kütüphanesi gibi hizmet vermiş bu kütüphanenin adını değiştirmek ne kadar kolaysa, yeni amacına göre organizasyonu da o kadar zor olacaktır. Bu kütüphanenin «halkın, resmî ve hususî kurumların her türlü araştırmalarını mümkün kılmak için Türkçe ve yabancı dillerdeki eserleri» toplaması demek, dünyada hiçbir kütüphanenin yapamadığı ve yapamayacağı bir işi gerçekleştirmeye kalkması demektir. İş birliğine ve ihtisaslaşmaya gidilmediği takdirde kendisine çok yakın kütüphanelerin koleksiyonlarını tekrarlama yoluna gidecek demektir ki, değil Türkiye'nin, hiçbir ülkenin böyle bir kütüphaneler kuruluşuna gücü yetmez. Hem Beyazıt Umumi (genel) Kütüphanesinin 80 yıllık tarihî gelişimi sırasında halka «karınca kararınca» hizmet vermediğini kimse iddia edemez. Bundan ötürü, Beyazıt Kütüphanesi'nin bir halk kütüphanesi kimliğinden kurtulmaya çalışıp, hiçbir kütüphanede bulunmayan bir kimliğe bürünmesi, kütüphane hizmetlerini Hürriyet Meydanı çevresinde aksatmadan başka bir şeye yaramıyacaktır. Derleme hakkına sahip, 200.000 basma eseriyle bu kütüphane çok ideal bir bölge kütüphanesinin nüvesini rahatça meydana getirebilir.

İstanbul Hürriyet Meydanı'na yakın kütüphanelerden biri de yazma eserler merkezi olarak örgütlenen Süleymaniye Kütüphanesi'dir. Denilebilir ki, *Kütüphaneler Komitesi Raporu*'nun en olumlu tavsiyelerinden biri bu olmuştur. Millî Eğitim Bakanlığının 21.VI.1962 tarih ve 420-637/5942 sayılı tebliği ile de Ayasofya, Köprülü, Nuruosmaniye, Atıf Efendi ve Ragıp Paşa kütüphanelerinin idarî yönden Süleymaniye Merkezine bağlanması öngörülmüştür. İdarî ve teknik yönden bağlanan bu kütüphanelerin koleksiyonlarının buldukları yerde bi-

(8) *Kütüphaneler Komitesi Raporu*. (Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1961), 21, 31. ss; Ayrıca, *Kütüphanenin Penceresinden*, 9 (Ekim, 1962) bakınız.

rakılması, ve yalnız halk kütüphanesi olarak örgütlenen bazı kütüphanelerdeki yazmaların Süleymaniye'ye naklinin düşünülmesinin meseleyi halledeceğini sanmıyoruz. *Kütüphaneler Komitesi Raporu*'nda şöyle denmektedir :⁹

«... Türk kütüphaneciliği bakımından tarihî değer taşıyan bir kaç kütüphane kendi vakıf koleksiyonlarıyla muhafaza edilmeli ve idarî ve teknik bakımdan Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağlı olarak örgütlenmelidir. Bu kütüphaneler dışında kalan ve halk kütüphanesi olarak geliştirilen kütüphanelerdeki yazma koleksiyonlar, durum elverdikçe Süleymaniye Merkezinde toplanmalıdır.»

Bir fikir olarak, yazmaların bir yerde toplanmasını düşünmek bile çok ileri bir adım sayılmalıdır. Bunun bütün kütüphanelerimizdeki yazmalara uygulanmasının gerçekleşeceğini ümit etmemiz gerekiyor. Burada, yazmaz eserlerin hepsinin bir yerde toplanmasının yararlı ve sakıncalı yanlarını tartışmak istemiyoruz. Yalnız yazma eserlere büyük sevgi ve ilgilerini bildiğimiz değerli meslektaşlarımızın anlayışlarına güvenerek, hiç olmazsa, İstanbul kütüphanelerindeki yazmaların hepsinin Süleymaniye'de toplanmasını kolaylaştırmalarını diliyoruz. Bu sağlandığı takdirde, yeterli personelden yararlanma, kitapların bakımı ve hizmete sunulması, okuyucunun zamanının değerlendirilmesi yer ve paradan büyük ölçüde tasarruf gibi sorunların çözümleneceğini sanıyoruz. Düşüncelerimizi desteklemek üzere «kendi vakıf koleksiyonlarıyla muhafaza» edilmek istenen ve «tarihî değer taşıyan bir kaç kütüphane» nin yazma koleksiyonlarına bir göz atalım :

Atıf Efendi Kütüphanesinde 2585; Ayasofya'da 50503; Köprülü'de 2613; Ragıp Paşa'da 1829 ve Nuruosmaniye'de 4952 yazma eser vardır¹⁰. Bu beş kütüphanenin yazma eser toplamı 17.032 dir. Böylece ortalama her kütüphaneye 3.400 eser düşmektedir. Bu kuruluşları işletebilmek için devlet, yıllardanberi en az iki personeli her birinde tutmak, binalarını onarmak, ısıtmak, ışıklandırmak v.b. hizmetleri bütçeden karşılamak zorunda kalıyor. Bir meraklı çıkıp da, bu kütüphanelerden her hangi birinde bir kitabın bir yılda Devlete kaç mal olmakta olduğunu hesaplamak zahmetine katlansa, ortalama 3.400 yazma esere sahip bu küçük kütüphanelerin ne kadar pahalıya işleyen kuruluşlar olduğu kendiliğinden görülür. Ayrıca, sözü edilen kütüphanelerde üniversite mezunu kütüphanecilerimizin çalıştığı düşünülecek olursa, 2-3 bin eserin başında bu kıymetli elemanları tutmanın çok pahalı ve hiç de yerinde olmıyan bir yatırım olduğu anlaşılır. Görülüyor ki sadece koleksiyonlarını ele alarak ulaştığımız sonuç bile yazmaları bir yerde toplamamızı zorunlu kılıyor.

Yazma eserlerin bir yerde toplanmasına karşı, şimdiye kadar iki sakınca öne sürülmüştür¹¹. 1) Yazmalar toplu halde bulunursa,

(9) *Kütüphaneler Komitesi Raporu*, 20-21.s.

(10) Gökmen, *İstanbul Kütüphaneleri ve Yazma Tıp Kitapları*, 19-21. ss.

(11) Necmeddin Sefercioğlu, «Yazma ve Nadir Eserlerimizin Durumu,» *Türk Kütüphaneler Derneği Bülteni*, IX, 3-4 (1960), 104-110: Bu yazıda yazma eserlerin biryerde toplanıp toplanmaması meselesi bütün ayrıntularıyla tartışılmış ve biryerde toplamanın yararlı tarafları çok açık olarak ortaya konmuştur.

yangın ve hava tehlikesinden korunmaları zor olur. Bu gibi tehlikelere karşı tedbirler başka ülkelerde alınmıştır ve bizde de alınabilir. Ayrıca daha titiz davranılarak bu ata yadigarı eserler sistemli bir şekilde ve millî seviyede olmak üzere mikrofilme alınıp ve Anadolu'da emin bir yerde yeraltı tesisleri kurularak korunabilir. 2) Vakıf kütüphanelerindeki kitapların başka yere nakli ile vakıf bozulacaktır. Bu tesisleri işletmek amacıyla yapılmış vakıflardan, kitaplar müstesna, hiçbirisinin kütüphanelerin elinde olmayışından ötürü esasen vakıf bozulmuş demektir. Kaldı ki, belirli kütüphanelerin vakıf kitapları Süleymaniye Kütüphanesi'ne kendi adları ve numaraları değiştirilmeden nakledileceğine ve esasen Süleymaniye'de böyle 100 kadar vakıf kütüphaneye toplanmış olduğuna göre, tarihî değer taşıyan söz konusu kütüphaneleri de nakletmekte bir sakınca olmasa gerekir.

İstanbul Hürriyet Meydanında uygulanacak iş birliğine katılması gereken kütüphanelerden biri de Belediye Kütüphanesi'dir. Bir yanında derin ihtisas koleksiyonlarıyla üniversiteye bağlı kütüphaneler, öbür tarafında derlemeden de aldığı kitaplarla halk kütüphanesi kimliğindeki Beyazıt Kütüphanesi varken, Belediye Kütüphanesine amaç ve fonksiyon verebilmek gerçekten güç bir iş olsa gerektir. Bu kütüphane, halkın malı olan belediyeye bağlı olduğuna göre, 80 bine yakın basma eserleriyle halk kütüphanesi hizmetine etkili bir şekilde pekâlâ katılabilir. Kütüphaneciliğin felsefesi, *en layık okuyucuya, en gerekli eseri, en kısa zamanda, en ucuz bir tarzda okutmak* esasına dayandığına göre, ister belediyeden, isterse Devlet bütçesinden kütüphanelerin giderleri karşılansın, hizmetin aksamaması birinci plânda tutulmalıdır. Aslında, belediyelere bağlı kütüphanelerle, Millî Eğitim Bakanlığı kütüphanelerinin birlikte örgütlenmemiş olmasını, kütüphane hizmetlerini nicelik ve nitelik yönünden artırmak bakımından, büyük bir kayıp saymaktayız.

Kütüphaneler Komitesi Raporu'na uyularak, Millet Kütüphanesi'nin İstanbul İl Halk Kütüphanesi olarak örgütlenmesi de isabetli olmamıştır kanısındayız. İş bölümü ve iş birliği sadece adı bilinen bir nesne olarak kaldıkça, Millet Kütüphanesi, halka hizmet verirken, Beyazıt Devlet Kütüphanesinin 200.000; Belediye Kütüphanesinin 80.000 ve Süleymaniye Kütüphanesinin 33.000'e yakın basma eser koleksiyonlarından yararlanamayacaktır. Millet İl Halk Kütüphanesi, kendisinde bulunan 22.000 ciltlik bir basma koleksiyonu ile İstanbul Halk Kütüphanesi hizmetlerine merkezlik edecektir. Kendisine bağlanan Hüsrev Paşa'da 4856, Murat Molla'da 5130 ve Üsküdar Genel Kütüphanesinde ise, 10937 basma eser vardır. Böylece bağlı kütüphanelerle basma kitap sayısı 42.000'e yükselmektedir. Nüfusu iki milyon civarında olan bir şehire 40-50 bin eserle hizmeti ulaştırmak imkânsız bir iştir. Bundan ötürü, Beyazıt, Belediye ve Süleymaniye kütüphanelerinde dondurulmuş basma koleksiyonları da içine alacak bir halk kütüphaneleri hizmetinin verilmesi yollarının bulunması gerekir.

Sonuç : Ankara Hürriyet Meydanı'nın, çevrede halka hizmet veren yerli bir kütüphanemizin olmayışı yüzünden, yabancı kütüphanelerin tekeline bırakıldığını başka bir yazıda ele almıştık. Bu yazımızda ise, sadece yerli kütüphanelerimizle çevrili bir meydan olan İs-

tanbul Hürriyet Meydanının, bir milyon eserin burada toplanmış olmasına rağmen, hizmet yetersizliği içinde olduğunu belirtmeye çalıştık. Ünlü Hint kütüphanecilerinden Ranganathan, *her kitabın bir okuyucusu ve her okuyucuya göre bir kitap* olduğu prensiplerini ortaya atarken, ondan yıllarca sonra, İstanbul Hürriyet Meydanı'nda bir milyona yakın eserin halkın yararlanmasına tamamiyle sokulamaması kolay kolay anlaşılabilir. Görülüyor ki, Ankara'da kütüphanemiz olmadığı, İstanbul'da ise kütüphanelerimizin çok olmasına rağmen organizasyon ve örgütlenme yetersizliği yüzünden halka hizmeti gereğince veremiyoruz. Bir kurumda ne kadar çok kitap olursa olsun, bu eserler tamamiyle toplumun yararlanmasına sunulmamışsa o kuruluşa kütüphane denilemez. En büyük illerimizden İstanbul ve Ankara'da bile kütüphane hizmetini yeterli bir şekilde veremediğimize göre, genel olarak ne yapmalıyız ve özellikle İstanbul Hürriyet Meydanı çevresindeki kütüphaneleri nasıl örgütlemeliyiz?

1. Türkiye'de halka hizmet vermek üzere, Devlet, belediye ve özel kurum - kişiler eliyle kurulmuş ve kurulacak kütüphanelerin, personel, koleksiyon, bütçe, bina - yer ve okuyucu durumunu tesbit edecek bir *Kütüphaneler Kanunu*'nun çabucak hazırlanması ve Büyük Millet Meclisi'nden çıkarılması gereklidir.

2. Türkiye'de özel ve Devlet sektörüne bağlı bütün kütüphanelerin en ince ayrıntılarını içine alan bir araştırma veya surveyin yeni örgütlemeye temel olması için gecikmeden yapılmasına ihtiyaç vardır.

Özel olarak, İstanbul kütüphaneleriyle ilgili olarak, Üniversite hariç, düşüncelerimizi şöyle özetleyebiliriz :

1. İstanbul şehrinin her yanına kütüphane hizmetini verebilmek için, Belediye ve Millî Eğitime bağlı kütüphane kaynakları sistemli ve bir elden seferber edilmelidir. Hangi kütüphanede olursa olsun basılı eserler merkezin emriyle çakılı ve gezici hizmet yerlerine istek üzerine hemen verilebilmelidir. Böyle bir kuruluşa çok merkezî olması ve zengin koleksiyonlarıyla Beyazıt Kütüphanesi en iyi adaydır. Adının İstanbul Bölge Halk Kütüphanesi olarak değiştirilip, amacının da halk kütüphanesi amaçlarına uygun olarak değiştirilmesi en çıkar yoldur.

2. Yazma eserlerin hepsi, hizmeti kolaylaştırmak, kitap bakımını en iyi şekilde yapmak için, Süleymaniye'de toplanmalıdır. Gerekirse yazmaların geldiği kütüphaneler de Bölge Halk Kütüphanesinin şubeleri olarak örgütlenmelidir. Belediye Kütüphanesi ise, yazma koleksiyonlarını Süleymaniye ve basma koleksiyonlarını da Beyazıt Bölge Halk Kütüphanesi ile birleştirmelidir.

3. Vilâyet, Belediye ve Millî Eğitim Bakanlığından sağlanacak paralar bu kuruluşları geliştirmek için kullanılmalıdır.